

Andrew Wackerfuss, *Stormtrooper Families: Homosexuality and Community in the early Nazi Movement* (New York & York: Harrington Park Press, 2015) 384 p. ISBN: 978-1-939594-05-1;
 Robert Deam Tobin, *Peripheral Desires: The German Discovery of Sex* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2015) 306 p. ISBN: 978-0-8122-4742-8.

Gender- en homostudies hebben in de afgelopen decennia een belangrijke impuls gegeven aan onderzoek naar de prominente rol van mannelijkheidsidealen en discussies over homoseksualiteit in de Duitse politiek tijdens het keizerrijk, de Weimarrepubliek en het Derde Rijk. Enerzijds profileerden rechts-nationalistische bewegingen zich door middel van martiale mannelijkheid, ‘homosociale’ organisatie (*Männerbund*) en uitsluiting van vrouwen. Anderzijds was Duitsland (tezamen met Oostenrijk-Hongarije), zoals Robert Tobin in zijn *Peripheral Desires* uiteenzet, het land waar vanaf het eind van de negentiende eeuw het moderne begrip van homoseksualiteit als geaardheid en persoonlijke identiteit werd uitgedokterd en waar de homo-emanipatie, mede vanwege de omstrede strafbaarstelling van ‘tegennatuurlijke ontucht’, voor het eerst voet aan de grond kreeg. Bovendien werden seksuele kwesties door zowel medici, seksuologen, juristen en seksuele hervormers als politici, publicisten, literatoren en kunstenaars op de publieke agenda gezet. Deze twee tendensen – masculien nationalisme en seksuele modernisering – brachten een ambivalent en politiek geladen mengsel van homo-erotiek en homofobie met zich mee, met uiteindelijk noodlottige gevolgen voor homoseksuelen.

De dubbelzinnige verhouding tussen mannelijkheidscultus en homo-erotische sentimenten vormt de rode draad in Andrew Wackerfuss’ *Stormtrooper Families* over de nationaalsocialistische *Sturmabteilung* (SA). Op basis van egodocumenten en gerechtelijke en politiearchieven in Hamburg werpt hij licht op de sociale achtergrond en motieven van de jongemannen die zich bij deze paramilitaire beweging aansloten. Zij werden gedreven door zowel persoonlijk als maatschappelijk onbehagen: gekrenkte eigenwaarde en rancune; verloren vertrouwen in de generatie van hun vaders en de gevestigde elite; uitzichtloze armoede en werkloosheid, en de afkeer van de met de Weimar-republiek geassocieerde moderniteit, in het bijzonder vrouwenemancipatie. Opmerkelijk is dat de SA en de communistische strijdgroepen, die elkaar te vuur en te zwaard bevochten, hun leden in dezelfde bevolkingsgroepen vonden en dat hun sociaaleconomische positie en afkeer van het kapitalisme en de Weimar-republiek grotendeels overeenstemden. Mede door een overmaat aan testosteron, korte lontjes en soms ook criminele antecedenten, waren provocatie, dreiging en geweld voor beide partijen vanzelfsprekende politieke strijdmiddelen.

Niet zozeer de Nazi-ideologie op zichzelf, maar veeleer de organisatievorm, het gedeelde ethos en de politieke stijl vormden de aantrekkingskracht van de SA. De

kleinschalige en lokaal georganiseerde troepen waren grotendeels geworteld in persoonlijke banden tussen vrienden en buurtgenoten, waarbij stamkroegen fungeerden als ontmoetingsplaatsen en stevig drinken tot de mores behoorde. Niet alleen voorzagen de SA-broederschappen in de emotionele behoefte aan geborgenheid en saamhorigheid, ze verschaften met hun gaarkeukens, onderkomens en andere sociale voorzieningen ook bestaanszekerheid. Hun klasse- en andere verschillen overstijgende bindmiddel was de cultivering van militaristische mannelijkheid, kameraadschap, heroïek, zelfopoffering en onvoorwaardelijke loyaliteit. De jeugdige dadendrang en strijdlust werden gevoed door het voortdurend opgewekte gevoel van bedreiging door vijanden en verraders, de verheerlijking van de frontervaring tijdens de Eerste Wereldoorlog en de rechts-nationalistische strijd tegen het revolutionaire socialisme na de Duitse nederlaag alsook de mythevorming rond gesneuvelde 'helden' en martelaren.

Ondanks het krachtdadige militarisme dat de SA uitdroeg, was de beweging verre van gedisciplineerd. Impulsief, onbehouwen en polariserend gedrag, dronkenschap, spontane geweldsuitbarstingen met gewonden en doden als gevolg, intimidatie van burgers en grove bejegening van vrouwen waren aan de orde van de dag. SAers waren bedreven in het zaaien van chaos en angst. Aan burgerlijk fatsoen en de wel door de NSDAP uitgedragen gezinsmoraal hadden zij geen boodschap. De meesten waren ongehuwd, niet alleen vanwege gebrek aan economische middelen om een gezin te stichten, maar ook doordat een gezinsleven zich moeilijk liet verenigen met de door de beweging vereiste inzet en saamhorigheid. Juist in een tijd waarin homoseksualiteit, mede door de opkomst van de homo-emancipatie en -subcultuur, steeds meer zichtbaar was geworden, riep een dergelijke nauwe verbondenheid tussen mannen echter ook erotische en zelfs seksuele associaties op. Hoewel de SA zich evenals de NSDAP naar buiten toe als rabiataat homofob liet gelden, des te meer om elke verdenking te ontzenuwen, was moeilijk te ontkomen aan de indruk dat de troepen als hechte mannenbonden aantrekkingskracht op homoseksuele mannen uitoefenden of zelfs een dekmantel vormden voor homo-erotische relaties. Vooral toen in de jaren 1931 en 1932 de homoseksualiteit van SA-chef Ernst Röhm en enkele andere kopstukken aan het licht kwam en linkse politici en media dit uitspeelden om de nazi's in diskrediet te brengen, was de geest uit de fles: het wijd verbreide beeld van de SA-leiding als een homokliek die zich schuldig maakte aan seksueel machtsmisbruik en vriendsjespolitiek liet zich niet meer uitwissen. Dit grotendeels gefabriceerde en vooral door linkse antifascisten aangezwengelde cliché bleek uiteindelijk de achilleshiel van de SA.

De moeilijk in het gareel te houden SA had vanaf het begin aanleiding gegeven tot spanningen met de NSDAP-leiding en de associatie met homoseksualiteit zette de verhouding verder onder druk, maar zolang deze vechttroepen door middel van

straatterror het vuile werk opknapt in de verwerving van de regeringsmacht, konden zij een potje breken. Na de vestiging van het naziregime werd de onberekenbare en sociaal-revolutionaire SA, die met in totaal vierenhalf miljoen bewapende leden een centrale rol in de nieuwe orde opeiste, door de NSDAP-top echter als bedreiging gezien. Het nieuwe regime profileerde zich met orde en stabiliteit ten einde zowel de burgerij als het militaire establishment en het grootkapitaal te apaiseren. De eerder door links geuite beschuldigingen bleken nu het geëigende voorwendsel voor een rigoureuze zuivering en onderwerping van de SA. In 1934 werden Röhm en andere SA-leiders alsook enkele invloedrijke tegenstanders van het nazisme tijdens en in de nasleep van de zogenaamde 'nacht der lange messen' geliquideerd, waarbij de nazipropaganda uitmat dat er een homoseksuele coup was verijdeld en dat Hitler op de bres stond voor een gezonde moraal. Vanaf dat moment werden homoseksuelen als staats- en volksvijanden gebrandmerkt en binnen en buiten de Nazibeweging vervolgd. De vrees dat homosociale organisaties, niet alleen de eigen SA, SS, Arbeidsdienst en Hitlerjugend, maar ook het leger, homoseksuele broeinesten konden worden, was de drijfveer om homoseksueel gedrag hard te bestraffen en om nauwgezet toezicht uit te oefenen op alle mannen die zich in nauwe verbondenheid met elkaar voor het Derde Rijk dienden in te zetten.

In hoeverre de SA (en de gehele nazibeweging) daadwerkelijk aantrekkingskracht op homo's uitoefende en hoe groot hun aandeel onder de manschappen was, blijft in Wackerfuss' verder overtuigende relaas jammer genoeg onduidelijk. Zo schrijft hij dat hun aantal in de periode voor 1934 groeide (p. 94) en dat zij welkom waren vanwege hun toewijding aan hun kameraden (p. 51). Empirische onderbouwing van dergelijke beweringen ontbreekt echter en het blijft bij een beperkt aantal incidentele voorbeelden op basis van zijn Hamburgse bronnenmateriaal. Het lijkt erop dat niet zozeer een daadwerkelijke oververtegenwoordiging van homo's in de SA, maar veeleer de beeldvorming de doorslag heeft gegeven - wat niet wegneemt dat het spanningsveld tussen homosocialiteit en homoseksualiteit cruciaal is om het nazisme als masculiene beweging te begrijpen.

In dat licht biedt de ideeënhistorische studie van Tobin over de politieke en culturele begripsvorming rond de mannenliefde in de loop van de negentiende en vroeg-twintigste eeuw verdere verheldering. Op basis van een grote variëteit aan bronnen, waaronder ook literatuur, schildert hij het ontstaan van twee verschillende (hoewel soms ook overlappende) benaderingen op basis van tegengestelde politieke idealen en opvattingen over mannelijkheid en vrouwelijkheid. Aan de ene kant stond het biomedische model van een homoseksuele minderheid die zich zou kenmerken door een aangeboren en natuurlijke dan wel pathologische mengeling van mannelijke en vrouwelijke eigenschappen (het zogenaamde derde geslacht). Deze door wetenschap geschraagde voorstelling gaf aanleiding tot pleidooien voor

gelijkberechtiging, die waren geënt op liberale idealen en de emancipatiestrijd van andere minderheden, zoals Joden en etnische groepen. Daartegenover ontwikkelde zich een cultureel-esthetische en rechts-nationalistische optiek waarin homo-erotiek veel breder werd opgevat als een essentieel bestanddeel van relaties tussen mannen in het algemeen en waarin de mannenbond naast het met vrouwelijkheid geassocieerde gezinsdomein gold als de essentiële hoeksteen van sociale, politieke en militaire organisatie alsook van kunst en onderwijs. Deze wijd verbreide voorstelling – invloedrijke denkers als Friedrich Nietzsche, Thomas Mann, Sigmund Freud en Otto Weininger waren er ontvankelijk voor - was verbonden met antimoderne en elitaire cultuurkritiek, nationalistische superioriteitsgevoelens, racisme, antisemitisme, militarisme en misogynie. Tegelijkertijd laat Tobin ook mooi zien dat de twee perspectieven niet altijd gescheiden waren, maar dat met name literatoren, zoals Mann in zijn *Der Tod in Venedig* (1912), deze ook met elkaar confronteerden en onderwierpen aan ironische relativering, waardoor de dubbelzinnigheid van de Duitse omgang met homo-erotiek nog eens extra werd aangezet.

Harry Oosterhuis, Maastricht University

Julie Peakman, *Peg Plunkett, Memoirs of a Whore* (London: Quercus, 2015) 240 p.
ISBN: 978-17-8206-773-3.

Julie Peakman produced a well written and well informed biography of a famous Irish courtesan, based on the woman's memoirs, which were published before her death at the end of the 18th century. As a historian of prostitution myself, I would have preferred to have had access to this interesting manuscript through the publication of an edited source, rather than a biography that omits most of the original text. However this was not the aim of the author, who chose to write a biography of Peg Plunkett for the general public and this book therefore does not fall under the scientific (and sometimes tedious) frame of academic writing. The reading is pleasant and the story of Peg Plunkett, the daughter of a good-middle class family living in the surroundings of Dublin in the 18th century, although punctuated by dramatic events, is well written and, as mentioned by the author, 'entertaining'. Although the memoirs seem to be genuine, one cannot but be amazed by the similarities in Peg Plunkett's life with other figures living of prostitution issued from 18th-century literature. The author mentions these similarities at the start of the book but a more in-depth analysis of these tropes in 18th-century literature (especially with Defoe's characters, such as Roxana, but also Cleland's Fanny Hill and some of Sade's depictions of prostitution), that can also be found in Plunkett's life episodes, would have